

PROTESTANTISKOS DRAUGIJOS TARPUKARIO LIETUVOJE

1918-1940 metais protestantai pasiekė sužydėjimo laikotarpį Lietuvoje.

1925 m. buvo įkurtas Evangelikų teologijos fakultetas Vytauto Didžiojo universitete Kaune. Jo dėka 1926 metais akademini reformatų ir liuteronų jaunimas įsteigė studentų draugiją "Concordia" ("Draugystė"). Į ją nariais stėjo tikybos, tautos ir pasaulėžiūros atžvilgiu mišrūs studentai. Tačiau, kilus nesutarimams, 1929 m. pavasarį "Concordia" buvo uždaryta. 1929 m. rudenį įsteigta "Lietuvos studentų evangelikų draugija". Jos tikslas buvo: vienyti Lietuvos evangelikus, dirbti ir evangelikų, ir tėvynės Lietuvos gerovei, palaikyti savo teises visuomenėje, stiprinti savo tradicijas ir žengti naujais kultūros bei dorovės keliais, šelpiti neturtingus studentus. Nuo 1928 iki 1930 metų protestantai įsteigė 4 studentų korporacijas. Vieną iš jų sudarė Mažosios Lietuvos studentai, pasivadindami "Mažoji Lietuva". Ši korporacija stengėsi artimai bendrauti su Didžiosios Lietuvos lietuviais. 1936 m., uždarius teologijos fakultetą, šių draugijų veikla nutrūko.

Kaimo jaunimas pirmiausia pradėjo organizuotis nedidelėje ir nuošalioje Švobiškio parapijoje Biržų apskrityje. 1930 m. sukurta d. įvyko steigiamasis susirinkimas. Dėl inteligentijos jėgų stokos ji savo veiklos išvystyti negalėjo, todėl 1936 m. prisijungė prie Radvilos draugijos, tapdama Švo-

biškio skyriumi.

Didžiausia reformatų jaunimo draugija buvo "Radvila". Jos gimimo diena laikoma 1931 m. gruodžio 20 d. Organizatorius ir steigėjas buvo jaunas, energingas kunigas Aleksandras Balčiauskas. Draugija turėjo savo įstatus, taip pat vėliavą ir ženklelį, kurių violetinė, balta ir žalios spalvos simbolizavo tikėjimą, meilę ir viltį. Organizacija turėjo savo himną: *Garbingų Radvilų ainiai, Atverkit džiaugsmui savo širdis! Štai jums ugniai, prakilniai Pasaulį naujas šūkis girdis: Pirmyn, pirmyn, kol jėgos leis Dorovės ir šviesos keliais Pamilę šalį Lietuvos Ir Kristaus meilės linksma žinią, Širdį uždekit ugnį jos. Už skaisčių buitį, už Tėvynę Su Dievo meilės spinduliais- Pirmyn, pirmyn šviesos keliais!*

Himną parašė Petras Juodgudis, muziką sukūrė profesorius K. Galkauskas. Draugija turėjo savo šūkį - "Dorinkis ir švieskis!", kuriuo kiekvienas narys stengėsi vadovautis savo gyvenime.

Intensyviai buvo skaitomos paskaitos kultūrinėmis temomis, siekiant pakelti jaunimo kultūrą ir miestą, ir, ypač, kaimą. Buvo rengiami vakarai su vaidinimais, koncertais, loterijomis.

Draugija skelbė sodybų tvarkymo konkursus. Vyko jaunimo suvažiavimai, sporto ir giesmių šventės, radviliečiai rūpestingai tvarkė kapines. Glaudus tarpusa-

vio supratimas vyravo tarp draugijos narių. Didele dalimi dėl to buvo sukurta ne viena tradiciškai patvari šeima. Kaimo žmonėms rūpėjo kultūra, dora, mokslas, todėl buvo įsteigtos kilnojamos bibliotekos.

Draugija turėjo 21 skyrių. Kai kurie skyriai - Biržų, Kelmės, Papilio, Nemunėlio Radviliškio, Biržų liuteronų - turėjo savo choras, orkestrus, skaityklas.

Klaipėdos krašte veikė "Jaunujų sandoros" draugija, kuri taip pat pasižymėjo aktyvia kultūrine veikla, turėjo savo choras, dūdų orkestrą. 1935 m. sandoriečiai dalyvavo pirmoje jaunimo šventėje Biržuose. 1937 m. tokia pat šventė vyko Papilyje, o 1938 m. - Klausčiuose.

1937 m. Radvilos draugija užmezgė ryšius su Pasaulio jaunųjų krikščionių sąjunga Ženevoje.

1938 m. draugija susirūpino amatų mokyklos steigimu Biržuose, tai netrukus ir įgyvendino. 1939-1940 metais surengta daug viešių bei šeimos pramogų, minėjimų bei paskaitų kultūros, dorovės ir švietimo temomis.

Nemažą darbą nudirbo ir moterys, susibūrusios į "Evangelikų moterų draugiją", kurios skyriai veikė prie kiekvienos parapijos. Jos rūpinosi bendrabučio išlaikymu moksleiviams Biržuose, vaikų auklėjimu darželyje, kasmet surengdavo vaikams šventes ir Kalėdų bei Naujametines eglutes, užsiiminėjo labdara.

Gaila, kad politiniai įvykiai 1940 metais nutraukė gyvai veikusių draugijų veiklą. Galbūt dabar jos atsigaun ir imsis panašių darbų kaip ir prieškario metais.

Aleksandra BALČIAUSKIENĖ

Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija, Ev. reformatų Bažnyčia, Lietuvos mokslinė visuomenė neteko tylaus, darbštus, rūpestingų, gilių jausmų darbuotojo, Lietuvos atgimimo Sąjūdžio dalyvio Jono Kulbis.

Kilęs iš Biržų apskrities Klausčių kaimo. Baigęs kaimo pradinę ir vėliau Biržų vidurinę mokyklą, 1960-1965 metais studijavo Vilniaus universitete, kurį baigęs įgijo istoriko, istorijos ir visuomenės mokslų dėstytojo specialybę.

Dar studijų metais pradėjęs, kurį laiką ir toliau dirbo archyvuose. Nuo 1971 m. iki mirties Jonas Kulbis dirbo Enciklopedijų leidykloje Vilniuje visuotinės istorijos redakcijos moksliniu redaktoriumi. Redagavo ir pats parengė daugelį lietuviškoje enciklopedijoje ir kituose enciklopediniuose leidiniuose atspausdintų straipsnių, kurių priskaičiuojama ne vienas tūkstantis.

Leidykloje liko jo suredaguota istoriko ir diplomato A. Eidinto knyga apie antrąjį Lietuvos prezidentą Aleksandrą Stulginskį, o ant darbo stalo - tik pradėtas redaguoti tęstinis leidinys, "Lietuvos istorijos metraštinis 93". Jo sumanymuose buvo mintis

taip pat kaupti ir publikuoti medžiagą apie Lietuvos ev. reformatų Bažnyčią, jos istoriją.

Jonas Kulbis buvo aktyvus Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos narys - jos atsakingasis sekretorius. Jis daug prisidėjo prie tarptautinės konferencijos (1993.03.09-10) organizavimo Vilniuje, tema "Protestantizmas Lietuvoje - istorija ir dabartis".

JONAS KULBIS
1939.05.25-1994.01.13

Buvo vienas iš redakcinės komisijos narių, rengiant šios konferencijos medžiagą kaip atskirą leidinį.

Jonas Kulbis buvo taip pat aktyvus ev. reformatų Bažnyčios narys. Dalyvavo 1993 m. Sinode Biržuose.

Liko liūdinti žmona Danutė, Vilniaus universiteto docentė, mokslų daktarė, dukrelė Agnė, M.K. Čiurlionio meno mokyklos moksleivė, būsimoji dailininkė, motina ir sesuo.

Su velioniu atsisveikino ir jį palydėjo į amžinojo poiso vietą gausus vilniečių bendradarbių, pažįstamų ir artimųjų būrys. Laidotuvių apeigas atliko kun. J. Norvila, giedojo Vilniaus ev. reformatų parapijos choras.

Priglaudusi velionio kūną Vilniaus Karveliškių kapinių žemė visuomet primins mums šią sunkią netektį.

Pastabas

KAIP KALBAME?

Mūsų draugija pasisako už toleranciją kitų tikėjimų žmonėms, jų įsitikinimų atžvilgiu. Tik tuomet galime tikėtis grįžtamojo veiksmo.

Todėl ir būtina kelti klausimą dėl tos pačios tolerancijos stokos, kada mėginama ne itin bičiuliškai vadinti vieni kitų bažnytinius sambūrius, tikėjimo vadovus ir mokytojus, maldos namus.

Siūlyčiau atsisakyti šių, protestantiškiasis krikščioniškas konfesijas žeminančių, pasakymų ir pavadinimų:

"sekta" ir vediniai "sektantas", "sektantizmas" (lot. secta - kryptis, doktrina, mokykla) - kuriuo niekinančiai įvardijamos religinės bendruomenės, grupės, atskilusios ar atskirtos nuo valstybėje vyraujančios bažnyčios, tikybos. Gal čia geriau tikty: religinė bendruomenė, sambūris, grupė, etc.;

"schizma" ir vedinys "schizmatikas" (gr. schizma - skilimas), reiškiantis religines grupes atskyrimą, atskyrimą nuo pagrindinės bažnyčios. Tai gal ne tik nepuošia pagrindinės bažnyčios atstovų žodyno, bet ir žeidžia atskirtuosius ar atsiskyrusius krikščionis. Negerbiamas brolis krikščionis. Ar negalėtų būti: atskirtos, atsiskyrusios bažnyčios arba bažnytinės grupės atstovas, atskirta bažnyčia.

"Pastorius" (vok. Pastor, lot. pastor - piemuo, ganytojas) - protestantų dvasininko, kunigo dirbtinis išskyrimas greta Romos katalikų kunigo mokslinėje literatūroje (o iš čia ir periodinėje spaudoje, televizijoje, radijuje, etc.). Klaidiškiškai (Ev. liuteronai) bei biržiečiai (Ev. reformatai) žino tik kunigą.

"Kirche" (vok. Kirche - bažnyčia, šventorius) - kaip ir kunigo, taip ir bažnyčios pavadinimo dirbtinis išskyrimas niekuo nepateisinamas. Yra tik Evangelikų liuteronų, Evangelikų reformatų, kaip ir Romos katalikų, bažnyčia. Gražiai, lietuviškai pasakyta.

Susimąstykime. Neužgaukime vieni kitų, mielieji broliai ir sesės krikščionys. Beje, taip kalbėdami, būsimė tikslesni kalbiniu ir prasminiu požiūriu.

Vytautas GOCENTAS
Draugijos pirmininko pavaduotojas

Pirmasis posėdis įvyko 1992 lapkričio 13 d. Rinkomės kas dvi savaitės. Per 7 posėdžius suformavome veiklos programą ir ją patvirtinome. 1993 vasario 26 d. skyriaus pirmininke išrinkta Marija Purvinienė, pavaduotojais Marta Lindžiūtė, Jonas Naktinis, Elena Jovarauskienė, išdūninku - Vilius Ašmys.

Per 1993 m. pirmąjį pusmetį Kauno visuomenei surengėme penkias paskaitas bei kitus svarbius renginius. Tai prof. A. Pirockino paskaita "Mažosios Lietuvos raštijos kūrėjai tautinės savimonės požiūriu", doc. P. Vitkevičiaus paskaita "Biblijos kelias į Lietuvą". Iškilmingai praėjo Vydūno minėjimas: atsiminimais dalijosi V. Ašmys, įvyko Mažosios Lietuvos Panteono Rambyne projekto eskizų pristatymas-organizavo M. Purvinienė, knygų parodėlę surengė D. Janušauskienė. Taip pat surengta plati meninė programa, kurioje dalyvavo giedotojai ir muzikantai. Negalima nepaminėti doc. A. Bumblausko pašnekesio "Reformacijos pradžia Lietuvoje (Radvila Juodasis, A. Kulvietis)", kompozitoriaus V. Jakubėno jubiliejinio minėjimo, šia proga talkino muzikologas V. Juodpusis.

Parengta spaudai buvusio Klaipėdos krašto autochtonų atsiminimai: V. Ašmio (Kaunas), M. Tydecks (Vokietija), J.

KAUNO SKYRIAUS VEIKLA

Reisgio (Australija). 1993 spalio 30 d. Šilalėje buvo atidengtas

paminklinis akmuo Reformacijos pradininkui Žemaitijoje kunigui Jonui Tartytai (XVI a.). Projekto autorė arch. M. Purvinienė, kalbos dalykai konsultavo doc. A. Rūžė. Statybą finansavo ponis A. Langas (Kanada), Šilalės ir Kauno Evangelikų liuteronų parapijos.

Paminklą pašventino Ev. liuteronų vyskupas J. Kalvanas, memorialo atidengimo proga įvyko šventinis minėjimas, kuriame dalyvavo kauniečiai poetai J. Ardziuskauskas ir A. Liaugaudas.

Toliau registruojame Klaipėdos krašte esančius architektūros paminklus. Čia dirba šių eilučių autorė arch. M. Purvinienė ir jos vyras doc. M. Purvinas.

Baigti metodiniai parengiamieji darbai Biržų krašto kapinių paveldo registracijai ir įvertinimui (arch. M. Purvinienė, doc. A. Mitra).

1994 m. atnaujintas paskaitų ciklas Kaune. Įvyko pirmoji paskaita. Prelegentė M. Purvinienė skaitė paskaitą "XVI a. Reformacijos sąjūdžio bruožai Žemaitijoje ir Prūsijoje". Panašūs reniniai numatomi ir ateityje. Stengiamės, kad gerėtų jų kokybė, visuomenei būtų įtaigiai papasakojama apie Reformacijos praeitį ir dabartį.

Marija PURVINIENĖ
Draugijos Kauno skyriaus pirmininkė

EVANGELIKŲ REFORMATŲ BAŽNYČIŲ MOKYKLOS

skirtos specialiai bajorams, amatininkams ir pan. Norėčiau pakalbėti apie parapijines mokyklas. Šių mokyklų buvo daugiausia, jos suteikdavo neblogą išsilavinimą. Nuo šių mokyklų iš esmės priklausė neturtingų valstiečių, amatininkų, nusigyvenusių bajorų - nemažos Lietuvos gyventojų dalies - išsilavinimas. Daugiausia Evangelikų reformatų bažnyčių, plintant reformatacijai, XVI a. viduryje buvo Vilniaus vyskupijoje. Pavyzdžiui, lietuviškoje jos dalyje tou metu buvo apie 60 mokyklų iš 160 veikusių parapijų. Kaip matome, ne prie visų bažnyčių buvo mokyklos, tačiau prie didelės jų dalies bendrojo lavinimo mokyklos veikė. Žemaitijoje tų mokyklų buvo mažiau. Evangelikų reformatų parapijinių mokyklų geografija gana plati. Jos buvo steigiamos pirmiausia prie bažnyčių, bet ir ne vien tik prie jų, o beveik prie kiekvieno didesnio reformatų centro. Mokyklų buvo Biržuose, Naujamiestyje, Žeimelyje, Papilėje, Šiluvoje, Pašušvyje, Rasciniuose, Kelmėje, Balbieriškyje, Rietauve, Dubingiuose, Nemunėlio Radviliškijoje, Kėdainiuose, Seirijuose, Vilniu-

je, Kaune ir kitur. Viena kita mokyklėlė veikė ir prie dvarų. Žymus didikų Radvilų vaidmuo. Jie ir kiti valstybės vyrai buvo vieni iš fondatorių, ne tik steigiant Evangelikų reformatų bažnyčias, bet ir kuriant prie jų mokyklas.

Pavyzdžiui, Kristupas Radvila taip rašė savo dvarų valdytojui S. Risinskiui: "kad prie kiekvienos bažnyčios būtų mokykla ir bakalauras, kuris vaikus mokyty mokslų, kiek jų metai ir suvokimas leidžia, ir dievobaimingumo, o pats tai, ko vaikus mokys, kad ir išmanytų, ir darytų, idant tuo būdu mokymas, pavyzdžiui paremtas, galėtų su didesniu efektu vaikus veikti..." ("Lietuvos mokyklos ir pedagoginės minties istorijos bruožai", V., 1983, 33 psl.).

Parapijinės mokyklos vieningų programų neturėjo. Reikia manyti, kad dėstymo lygis kiekvienoje iš jų pirmiausia priklausė nuo mokytojų pasirėngimo, jų sugebėjimo. Kas gi buvo dėstoma Evangelikų reformatų įsteigtose mokyklose? Pirmiausia, tai pagrindiniai religijos teiginiai, taip pat buvo suteikiami elementariausi rašto

bei skaičiavimo įgūdžiai.

Kaip žinia, specialių vadovėlių Didžiojoje Lietuvoje iki XVII a. pabaigos dar nebuvo, o labiausiai paplitusios knygos buvo katekizmai, nors jie mokymui ir nebuvo pritaikyti. Iš jų vaikai mokėsi skaityti ir rašyti. Vienose mokyklose buvo mokomi iš lietuviškų, kitose iš lenkiškų katekizmų. Taigi, kaimo vaikai privalejo mokytis ir svetimomis kalbomis, o tai tam tikru mastu ribojo spartesnę raštingumo plėtotę. Paminėtinas 1595 m. Mikalojaus Daukšos išverstas, 1598 m. Evangelikų reformatų dvasia Merkelio Petkevičiaus sudarytas ir kiti katekizmai, kurie neturėjo elementorių priedų. Tokių elementorių žinių turėjo 1547 m. parengta pirmoji lietuviška Martyno Mažvydo knyga.

Parapijinėse mokyklose vaikai mokėsi rudenį ir žiemą, kai būdavo nuderbti pagrindiniai žemės ūkio darbai.

Taigi, prie Evangelikų reformatų bažnyčių veikusios parapijinės mokyklos suvaidino labai svarbų vaidmenį, plėtojant raštingumą tarp amatininkų ir valstiečių, skatino miestelėnus ir kaimo žmones siekti mokslo, propagavo spaudos poreikį, prisidėjo dedant pagrindus vėlyvesnei Lietuvos švietimo sistemai.

Algimantas ZYBARTAS